

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

**YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN YABAN ADLI
ROMANININ TAHLİLİNDEN HAREKETLE EVRENSEL VE DİNİ/
AHLÂKÎ DEĞERLER AÇISINDAN BARINDIRDIĞI OLUMLU/
OLUMSUZ İLETİLER**

Musa YAŞAROĞLU

MEB, Çayırova İmam Hatip Ortaokulu

e-mail: musayasaroglu@gmail.com

Orcid Id: 0000-0002-7434-8515

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Nisan 2019/ 23 April 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Haziran 2019 / 16 June 2019

Yayın Tarihi / Published: 19 Temmuz 2019/ 19 July 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: 203-227

Öz

Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından olduğu kabul edilen Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet dönemi yazarları arasındadır. “Milli Mücadele” dönemi olarak adlandırılan süreçte savaşın izlerini sürmekle görevlendirilen ekip içinde de yer alan yazarın, gözlemlerine dayanarak yazdığı “Yaban” adlı romanda 1. Dünya Savaşı’nın bitiminden Sakarya Savaşı’nın sonuna kadarki zaman diliminde bir Anadolu köyünde yaşananlar, kurgu üzerinden anlatılmaktadır. Eserin başkahramanı olan Ahmet’in, başından geçenlere yönelik verdiği tepkiler, aslında yazar Karaosmanoğlu’nun düşünce dünyasını yansıtmaktadır. Bu yönüyle kendi döneminde ciddi eleştiriler de alan eserin, günümüz gençliğine kazandırdığı ya da kazandırması beklenen “değerler”in analizi önem kazanmaktadır. Buradan yola çıkarak yazarın romanının başındaki notlarından da anlaşıldığı üzere, bizzat müşahade ettiği gerçeklikler yönünden oluşturduğu eserin, tahlil edilerek okuyucu için bir veri oluşturulması hedeflenmektedir. Bir “tarihe tanıklık” kitabı da olan Yaban, burada daha çok “değerler eğitimi” yönüyle incelenmiştir. Bu çalışmada MEB’in 2018 yılındaki “Ortaöğretim Öğrencileri İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eser” içerisinde de yer alan eserin içerik analizi yöntemi ile ele alınarak “değerler” açısından olumlu ve olumsuz iletileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, Roman, Değer, Değerler Eğitimi

Based On Its Analysis The Positive And Negative Messages The Novel “Yaban” Written By Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bears In Terms Of Religious/Moral Values

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, who is considered to be one of the leading writers of Turkish literature, is among the writers of “Republican Period.” In the process called “Milli Mücadele” the writer was in the team assigned to trace of war. In the novel called “Yaban” written based on writer’s observation about the war, experiences in an Anatolian village in the period from the end of 1st World War to the end of the Battle of Sakarya, are narrated through a fiction. According to the notes of the writer, taking part at the beginning of the work, it is aimed to form of a data of the work, created from the aspects of the realities that was observed by the writer personally, for the reader. Yaban which is also a book of testimony to history, is analyzed here rather the aspects of “Values Education”

In this research, positive and negative messages of the work, taking part in the list of “100 basic Works recommended by MEB (The Ministry of Education) for secondary school students”, will be studied to reveal by going around according to content analysis method.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, Novel, Values Education, Value,

GİRİŞ

Çağımız insanının “ahlakî ihtiyaç”larından hareketle son dönemde sıklıkla işlenmeye başlanan “değerler eğitimi” disiplini, yeni neslin inşası için belirlenen bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin karakter inşasında ideal bir sonucun hedeflenmesi, eğitimde pozitif değerler alanının etkinleştirilmesi mecburiyetini de ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçla değerleri öğretmek, bireyleri “ahlaklı” olarak yetiştirmek veya geliştirmek için gösterilen açık çabalara güncel literatürde daha çok “değerler eğitimi” adının verildiğini görülmektedir. Bu doğrultuda değerler eğitimi her şeyden önce “çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler”i barındırmaktadır, denilebilir.

Aydın’ın da belirttiği üzere değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir.¹ Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımıza yön gösteren ölçüler olarak da görülebilirler. Diğer bir tanımla, değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük gibi anlamları da kapsar. Bir şeyin sahip olduğu kıymet yani niteliğe değer dediğimiz gibi; arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, bizim yanıımızda önem dereceleri olan hedeflerimize, geleceğimizi şekillendiren her türlü temele de değer diyebiliriz.

Değerler eğitimi farklı isim ve yöntemlerle günümüzde Asya, Avrupa, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Latin Amerika’da uygulanan daha çok duyuşsal alana yönelik eğitimi ifade etmektedir. Uluslararası alanda ahlak eğitimi, karakter eğitimi, etik eğitimi, kişisel ve toplumsal eğitim, vatandaşlık eğitimi, kamu eğitimi, dini eğitim, moraloji ve demokratik eğitim gibi farklı isimler altında değerler eğitimi yürütülmektedir.²

1 Mehmet Zeki Aydın, “Okulda Değerler Eğitimi”, *Eğitime Bakış Dergisi* 6/18 (2010): 16-19.

2 Hasan Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri Ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014): 93-108.

Kötüleşen gençlik eğilimleri: şiddet ve saldırganlık, hırsızlık, kopya, otoriteye saygısızlık, akranlarına karşı gaddarlık, önyargı, kötü dil/argo kullanımı, erken cinsel gelişme ve cinselliğin kötüye kullanımı, ben merkezlilikteki artış ve toplumsal sorumluluktaki düşüş, alkol ve uyuşturucu gibi kendine zarar verici davranışlardaki artışlar, aile yapısındaki bozulmalar, kitle iletişim araçlarının aşındırıcı fonksiyonları gibi daha birçok olumsuz durum okul ve ebeveynlerin değerler eğitimine sarılmasını gerekli kılmaktadır.

Okullar da insanla ilgisi bulunan tüm kurumlar gibi toplumumuzun ahlaki erozyona uğradığı böyle bir dönemde ahlaki meselelerde seyirci kalmazlar. Aksine, gençlerin karakterine ve toplumun ahlak sağlığına imkânları ölçüsünde katkıda bulunmak zorundadırlar. Okullar, ailede kazanılan değerlerin ileri derecede ve daha da pekiştirileceği, yeni bazı değerlerin kazanılacağı ortamlardır. Ailede olduğu gibi okulda da değerler eğitiminin yaşantıların bir parçası haline getirilerek verilmesi yani uygulamalarla ortaya konulması en uygun olan yoldur. Kazandırılmak istenen değerlerin, bütün okul çatısı altında kabul gören, benimsenen ve yaşanan değerler olması, bunların sosyal öğrenme yoluyla ve doğal süreçte edinilmesini kolaylaştırma ihtimalinin yüksek olmasına katkı sağlayabilir.³

Okullarda değerlerin öğrencilere aktarımında en önemli araçlardan birisi de kitaplardır. Öğrenci-öğretmen etkileşiminde her zaman üçüncü bir etken olarak kabul gören “yazılı kaynaklar” eğitimin temel taşlarından birisi olarak kabul edilmektedir. İnsanlığın entelektüel birikimi açısından birincil kaynak olan kitaplar, yazının kullanılmaya başladığı çağlardan beridir kültür birikiminin temel noktasını teşkil etmektedir. Bin yıllardan beri süregelen eğitim/öğretim geleneğinde hep en önde bulunan yazılı eserler, “kitap” adıyla anılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birçok farklı türlere ayrılan bu yazılı eserlerden birisi de “roman”dır.

Hayatı tüm yönleriyle yansıtan roman, canlılığı, gerçekliği ve değişkenliği nedeniyle analizi zor bir edebî türdür. Bu özelliği bir roman teorisi oluşturulmasının güçlüklerini ortaya koyar; lakin onu okuyucu nezdinde

3 Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanı Değerler*, (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. 2013), 67.

daha seçici kılar. Türk Diyanet Ansiklopedisi'nde “*Zamanı, mekânı, olayları ve kişilerle gerçek hayata ve kurguya dayanan, çok çeşitli anlatım tekniklerinin kullanıldığı edebî eser türü.*”⁴ diye tanımlanan “roman” edebiyatımıza Meşrutiyet Dönemi'nde Batı'dan giren bir türdür. Zaman içerisinde okuyucuların ilgi gösterdiği bu tür, Cumhuriyet dönemi itibariyle çok okunan yazılı kaynak özelliğini kazanmıştır.

Bu çalışmada edebiyatımızda öne çıkan yazarlardan birisi olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, eğitimciler tarafından öğrencilere sıklıkla tavsiye edilen eseri “Yaban” romanı ele alınmıştır. İçerik açısından ve kültürel değerlere uygunluk bakımından birçok romanın tartışıldığı günümüzde, “Yaban” özelinde edebî eserlerin değerler eğitime uygunluğunun analizi yapılacaktır. Yazıldığı dönemden itibaren içerik yönüyle oldukça fazla eleştiri alan eserlerden birisi olan Yaban'ın “değer” aktarımına olumlu ve olumsuz katkıları değerlendirilecektir.

1. Eserin İçeriği

1. 1. Konu

1. Dünya Savaşı'nda kör bir kurşun nedeniyle kolunu kaybeden Ahmet adındaki Türk subayının, kendi komutası altında bulunan erlerden biri olan Mehmet Ali tarafından davet edildiği köyünde yaşadığı olaylar birinci kişi ağzından anlatılmaktadır. Yazarın, Ahmet üzerinden yansıttığı “aydın” insan ve karşıt olarak ortaya koyduğu “köylü” çatışması yer yer ağır eleştiriler eşliğinde ortaya koyulmaktadır. Hiç de ait olmadığı bir yerde yeni bir hayata başlayan Ahmet, vaktini paylaşmaya başladığı köy halkının psikolojisini anlamaya çalışırken bir yandan da onlara üstten bakan “bilgin” olma tezatlığını da yansıtmaktadır. Kendi idealindeki Anadolu köylüsü profili ile karşısında duran tiplerin karşılaştırmasını da yapan yazar, dönemin zorlu koşullarını, köylülerin yaşayış biçimlerini ve Milli Mücadele'ye bakış açılarını da yine eleştirel tarzda okuyucuya sunmaktadır.

4 M. Orhan Okay-Âlim Kahraman, “Roman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/160-164.

1. 2. *Ana fikir*

Yazar Karaosmanoğlu'nun bizzat yaşadığı üç dört aylık bir süreç üzerinden yazdığı eserde ortaya koymaya çalıştığı ana fikir şu şekilde özetlenebilir: “Tarih boyunca insanlar ait oldukları toprakları “vatan” bilerek savunmuş ve bu topraklar üzerinde kurduğu birlikteliğe de “millet” adını vermiştir. Yekvücut bir gücü temsil eden bu “millet” kavramının dünyadaki topluluklar açısından elbette ki farklı karşılıkları söz konusudur. Bizim için “Türk Milleti” kavramının karşılığı olarak sahip olduğumuz can da dâhil olmak üzere en kutsal bildiğimiz tüm mevcudiyetimiz sayılabilir. Zira bizim için vatan, olmazsa olmazdır. Her şeyden önce sahip olmamız gereken şey, olarak görülür vatan. Onu muhafaza edecek olan da millettir. Vatan, ancak bu bilince sahip olanların elinde olursa güvende olur. Eğer ki onun kıymetini bilmeyen, tek derdi kendi çıkarı olan ve bir şuurdan yoksun yaşayanlara iş kalırsa vatan için tehlike çanları çalıyor demektir. Bu yüzden vatanın her köşesinde milleti eğitmeli, ona şuur vermeli ve niçin yaşadığının farkına vardırmalıyız. Bunu yapacak olanlar da aydınlar ve bilgi sahibi olanlardır.”

1. 3. *Kompozisyon*

1. Cihan Harbi'nde kolunu kaybeden bir subay olan Ahmet, himayesindeki erlerden Mehmet Ali'nin: “Gel beyim seni bizim köye götürüyem.” ifadesi üzerine onun peşine takılıp köye doğru yola çıkar. Yarım kalan vücuduyla kendisine yeni bir hayat kurmak amacıyla çıktığı bu yolculukta kendisini bekleyen manzarayı az çok tahmin etmektedir. Zifiri bir karanlık içinde girdikleri köyün ıssızlığı ve neredeyse görünmezliği onu tahminlerinden de öte sıkıntılı günlerin kendisini beklediği düşüncesine sevk eder. Mehmet Ali'nin iki üç göz odadan oluşan evine yerleşen Ahmet, erin annesi Zeynep Kadın'ın sert yüz ifadeleri ve kardeşi küçük İsmail'in donuk duruşuyla karşılaşır. Ailenin bir odasını kendisine kiralar. Yemek ve diğer ihtiyaçları için de Mehmet Aliler'e bir miktar ücret öder. Bu şekilde günler geçmeye başlar. Köydeki her şey ve herkes ona tuhaf görünmektedir. Neredeyse tüm köylü kendisine karşı mesafelidir. Onların yanına da gitse kendisiyle konuşmamakta ve çoğu zaman ondan yüz çevirmektedirler. Porsuk çayının kenarındaki bu köy, verimsiz ve kuru topraklar üzerinde kuruludur. Porsuk Çayı bile koyu bulanık bir sudan ibarettir. Arazilerinden az

da olsa yetiştirdikleri ekinlerle hayatlarını sürdüren köylünün en zengini Salih Ağadır. Onun dışında imamın, Bekir Çavuş'un sözüne itibar edilir. Ahmet, zaman ilerledikçe kendisini onlardan daha da uzakta görmeye başlar. Köylüleri yaşayış biçimleri, kıyafetleri, yemekleri ve temizlikleri üzerinden dahi eleştirmeye başlar. Ona göre bu kuru otlar arasında sıkışıp kalmış insanlar, ruhlarını da enerjilerini de yitirmişlerdir. Mehmet Ali'nin tekrardan askere çağrılmasının ardından İsmail ile de ailenin diğer üyeleri ile de arasındaki mesafe daha da uzaklaşır. Bunun üzerine köyde farklı bir yer bakar kendine. Sonra da Bekir Çavuş'un yardımıyla eski bir evi düzenleyip içine girer. Zeynep Kadın ve İsmail'den ayrı bir yerde olmak hem kendisini hem de onları memnun eder.

Ahmet, o kadar yalnızdır ki bazen karısının kendisini başkasıyla aldatıp kaçtığı Süleyman ile bazen de işlerini gören Emeti kadının on iki yaşlarındaki oğlu çoban Hasan ile arkadaşlık eder. Karısı Cennet'in kendine ettikleri sonucunda aklını hepten yitirip köyde ya da başka yerlerde avare dolaşan Süleyman ile bir süre beraber kalırlar ama sonradan o da Ahmet Celal'i terk eder. Her günü farklı bir bunalımla geçen Ahmet bir yandan da gazeteleri takip edip savaştan, askerden ya da cepheden haberler almaya çalışır. Gelen haberler hiç de iyi değildir. Ama köylüler bunu umursamak yerine kendi ekinlerinin derdindedirler. Düşman uçaklarından köylere atılan yazılarda köylünün korkmaması gerektiği ve onların kendilerini kurtarmaya gelecekleri yazılıdır. Ahmet bir süre bunların yanlış olduğunu anlatsa da kimseye kendisini dinletemez ve iyice kendi köşesine çekilir. Onun için bu her şeyden mahrum köyde tek heyecan biraz da ağaçlık bir yere yakın olan komşu köyden tanıdığı Emine'dir. Bazı günler saatlerce yol yürüyüp onu görmeye çalışır. Ama o kendisinden hep uzak kaçmaktadır. En sonunda karar verip Bekir Çavuş'un hanımına Emine'yi istettirir ama ret cevabı alır. Üstelik Emine, İsmail'e varmak istemektedir. Ahmet buna inanamasa da durum gerçekleşir ve bir gün Emine'yi İsmail'in karısı olarak çeşmede görür.

Top sesleri gittikçe köye yaklaşmaktadır ama köylü umursamazlığına devam etmektedir. Ahmet için için kendini yer ama bir şey değişmez. Sonunda da bir gün kalktıklarında düşman askerlerinin her yanı sardıklarını görürler. Köylüden birçok yiyecek alan askerler bunların ücretini ödeyeceklerini söyleseler de Ahmet öyle olmayacağını bilir. İleriye doğru giden asker bir zaman sonra geriye döner ve köyü tarumar eder. Türk ordusunun püs-

kürttüğü düşman askeri köyden ayrılacağı sabahın akşamında gerçek yüzünü gösterir. Köyün kadın ve kızlarına saldırmaya başlayan askerler, Emine'yi de hedeflemektedirler ama Ahmet karanlıktan faydalanıp ona kendisi ile kaçmasını söyler ama kurtulduklarını düşündüğü anda Emine'nin de vurulduğunu fark eder. Yakılıp yıkılan köyden geriye kara otlardan başka bir şey kalmaz. Ahmet'in ele geçen defterinden başka da izi yoktur.

1. 4. Yer ve Zaman

Eserde ön açıklama olarak verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere, yazar kurguyu gerçekte yaşanmış olaylar üzerinden oluşturmuştur. Kitabın kapağundan sonra baş tarafa konulan fotoğrafa göre yazarın, Milli Mücadele döneminde cereyan eden savaşların sonuçlarını tetkik için görevlendirilen Tetkiki Mezalim Heyeti ile birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kurgudan hemen önce verilen bilgiler de eserin teşekkül ettiği yer ve zaman konusunda genel bir bilgi vermektedir.

“Sakarya Savaşı’ndan sonra düşman orduları Haymana, Mihalıççık ve Sivrihisar bölgelerini, bize yer yer ateş yığınlarıyla örtülü ıssız ve engin bir vira-ne halinde bıraktı. O afetlerden arta kalmış halkın, bu taş yığınları arasında, ilk insanlardan farkı yoktur. Bunlar, yarı çıplak halde dolaşüyor; alevin kararttığı harman yerlerinde toprağa, çamura karışmış yanık buğday ve mısır tanelerini iki taş arasında ezerek öğütmeye çalışıyor; adı bilinmez otlardan, ağaç köklerinden kendilerine bir nevi yiyecek çıkarıyor ve bir kovuğa saklanıyordu.”⁵

Giriş kısmında kurgunun dayandırıldığı gerçek bilgi olarak verilen bu kısımdan sonra eserin ortaya çıktığı köyle ilgili yer yer farklı mekân tasvirleri verilmektedir. Ahmet üzerinden okuyucuya aktarılan köy, biraz da başkarak-terin ruh dünyasında bulduğu karşılıkla şu şekilde aktarılmaktadır:

“Buraya bir akşamüstü, alacakaranlıkta geldikti. Mehmet Ali arabanın içinden kolunu dışarıya uzatıp:

- Aha bizim köy...

5 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* 84. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 15.

diye bağırdığı vakit, bir süre, boş yere etrafı araştırdım, hiçbir şey görmedim. Neden sonra, Mehmet Ali'nin işaret ettiği tarafta bir karaltı seçer gibi olmuşum. Tek bir ışık yoktu. Yalnız uzaktan uzağa köpekler havlıyordu. Bu sesler, ıssız Anadolu ovalarının ortasında, tek yaşantı belirtisidir. Biraz daha sonra saman ve tezek kokularını duyacaktım. İşte, duymaya başlamışım.”⁶

Yazarın bir bakıma Ahmet'in bakışıyla örtüştürdüğü kendi izlenimleri açısından ise kurgunun neredeyse tamamını içeren köyle ilgili en net yer tasviri ise biraz daha ileride ifade edilmektedir.

“Burada ise yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba, yalçın gerçek... Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor. Yeknesak ovayı ikiye bölen Porsuk Çayı şiddetli bir zelzelenin açtığı bir uzun, bir yılankavi yarık gibidir. Hiç suyu görünmez. Ta yanına gittiğiniz zamanda bile, o suyun cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız. Boz topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır. Ve tepeler... Ve tepeler, bir urdur. Ve bütün ufkun çerçevelediği âlem, ancak bu ıstırap manzarası ile canlı görünür. Boş ve lüzumsuz feza içinde, hiçbir kuşun geçtiğini görmedim.”⁷

Eserdeki zaman ise kurgu üzerinden anlaşıldığı üzere, 1. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar olan süreyi kapsamaktadır.

1. 5. Kabramanlar ve Özellikleri

Ahmet, 1. Dünya savaşında bir kolunu kaybetmiş şehirli bir subaydır. Kolunu kaybettikten sonra hayatı değişen bu asker için Mehmet Ali'nin daveti üzerine gittiği köy, yeni bir dünya olmuştur. Okuyan, araştıran, sorgulayan Ahmet için köy hayatı tam anlamıyla bir tutsaklığa dönüşür. O, bir süre iletişim kurmayı denediği bu insanlar içinde sadece “yaban”dır. Eserin başından sonuna dek de bu gerçek değişmez.

Mehmet Ali, çekingen ve içine kapanık bir gençtir. Savaşta kolunu kaybeden komutanını köyüne davet eden bu köy çocuğu için hayat, sadece köyünden

6 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 22.

7 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 29.

ibarettir. Askerden sonra evlenen Mehmet Ali, hep korkuyla beklediği tekrar askere alınma haberiyle geçen günlerin ardından yeniden cephenin yolunu tutacaktır. Annesini, eşini ve kardeşini geride bırakan Mehmet Ali, Ahmet için neredeyse tek sırdaştır. Lakin sırdaşlığı dahi çok yüzeyseldir.

Zeynep Kadın, Mehmet Ali'nin annesidir. Sert ve erkeksi görüntüsü ile evinin reisi olan bu kadının tek gayesi oğulları ve kızlarının geçimini sağlamaktır. Ahmet'e evinin bir odasını kiralamaya Zeynep Kadın yine de ondan pek hoşnut değildir. Duygularını yitirmiş kadın için en çetin günler ise düşmanların köyü işgal ettiği anlar olacaktır.

Salih Ağa, köyün en varlıklı adamıdır. Köylüyü sömürmeyi kendine iş bilen bu adam için her şey arazi ve ekinin ibarettir. Düşmanlarla dahi pazarlık edecek kadar paragöz olan bu adamın en büyük hasmı da Ahmet olacaktır.

Süleyman, köyün saf ve temiz delikanlılarından. Cennet ile evlendikten sonra hayatı alt üst olan bu akıllı kıt delikanlı, evlendiği kadın yüzünden bir meczuba dönüşmekten kendini kurtaramaz. Ahmet'in sonradan kendine ev edindiği yerde bir süre ona arkadaşlık da eden Süleyman'ın akıbeti oldukça hüznüldür.

Cennet, Süleyman'ın evlendiği kadındır. Kendisi ile ilgili hoş olmayan söylemleri, eylemleri ile doğrulayan bu ortalık kadını kocasını başkaları ile aldatacak kadar sorunlu bir tiptir. Kaçak bir erle birlikte köyden zorla gönderilen bu adi tip, Süleyman için sadece kötülüğü ifade eder.

Emine, Ahmet için köyde geçirdiği günlerdeki tek özel kişidir. Yakın köyde yaşayan bu köy kızı Ahmet'in evlilik isteğini reddederek İsmail ile evlenir. Eserin sonunda bu evlilikten pişmanlığını belli eden kızın sonu da yine trajiktir.

İsmail, Mehmet Ali'nin kardeşidir. Kısa boylu ve sert yüzlü bu genç, hiç de sevecen olmayan bir tiptir. Ahmet ile Emine için adeta çekişen İsmail, Emine'yle evlenerek Ahmet'in nefretini kazanacaktır.

Hasan, davar sürüsünün çobanlığını yapan masum ve sessiz bir çocuktur. Ahmet ile bile bir süre arkadaşlık yapan bu güzel yüzlü çocuğun sonu da hazindir. Düşman askerlerinin elinden ölüme yürüyen Hasan'ın akıbeti de sessiz olacaktır.

2. Eserin Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Birinci Dünya Savaşı ile Sakarya Savaşı aralığını konu edinen eserde yazarın birçok tezati aynı anda işlediği görülmektedir. Kurgunun ana karakteri olan Ahmet'in duygu dünyasını fazlasıyla ön plana çıkaran yazar, okuyucuya vermek istediği değerler açısından ciddi bir karmaşa içerisindedir. Ait olduğu yerden koparak kendine oldukça yabancı bir yerde yaşamaya çalışan bir portreyi yansıtırken ifade ettiği düşüncelerinde iç bunalımlarını ortaya koyan yazarın aynı kendisiyle aynı topraklarda yaşayan bir toplulağa karşı olumsuz bakış açısı geliştirmesi “değer aktarımı” açısından sakınca ifade etmektedir. Farklı bir başlıkta vereceğimiz “olumsuz ileti” ifadelerini bu kısımda ele alınmayacağı için şimdi “olumlu ileti” diyebileceğimiz değer aktarımlarından bahsedilecektir.

2. 1. Olumlu Değerler

2. 1. 1. “Sevgi” Değeri

İnsanı değerli kılan ve diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğin “irade” olduğunu herkes ifade etmiştir. Kur'an'ın ifadesi ile “eşref-i mahlukat” olan insanın bu sıfatına sebep olan seçiciliği de yine bu “irade” ile ilgilidir. Bu irade dışında yine en üstün değerlilik göstergelerinden birisi de insanın taşıdığı “sevgi”dir. İradenin bir sonucu olarak ortaya çıkan sevme eylemi, akıldan çok gönülle ilişkilendirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “*İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*”⁸ olarak tanımlanan bu kavram, değerler eğitimi açısından da en başta sayılan bir “değer” olarak ifade edilmektedir. Sevgi, bir değer olarak alındığı gibi birçok başlığı da içinde barındırmaktadır. Birçok alana ayrılan bu kavram daha özelden “vatan sevgisi”, “anne sevgisi” gibi kategorik olarak da zaman zaman tabir edilebilmektedir. Biz bu çalışmamızda “sevgi” kavramını çatı bir değer olarak ele alıp eserde işlenmiş olduğu bütün şekilleriyle irdeleyeceğiz.

Yazarın eserde ana karakter olarak bize sunduğu Ahmet üzerinden en çok işlediği değer “vatan sevgisi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Güner Tolgay'ın da ifade ettiği üzere: “Vatan; milletlerin, maddi ve manevi bütün unsurları-

8 TDK/www.tdk.gov.tr, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, 17.02.2019, <http://sozluk.gov.tr/>.

la, hürriyet ve istiklal havasını teneffüs ettikleri toprak parçasıdır.”⁹ Kadim bir medeniyete sahip olan Türk milleti için de “vatan” kavramı her zaman oldukça değerli ve kutsallık boyutunda ele alınmıştır. Vatan konulu sayfalarca yazı ve şiirler yazılarak arkadan gelen nesillere bu hususta bir bilinç verilmeye çalışılmıştır. İstiklal şairimiz merhum Mehmet Akif Ersoy’un ifadeleri edebiyatımızdaki “vatan” tasavvurunu çok net ortaya koymaktadır:

*“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkırarak, toprağı sıksan şühedâ!
Cânı, cânânı, bütûn varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ”*¹⁰

Vatana, toprağa ve milletine hayran bir geleneğin temsilcileri olan ülkemiz insanı için din kavramı içinde kutsal bir yere oturan bu kavramlar, her zaman önemsenmektedir. Tolgay’a göre:

“Vatan bir anne kadar mukaddestir. Ona ihanet, en büyük suçlardan-
dır. Ona hizmet en büyük şereftir. Allah katında, Peygamberlikten sonra rüt-
belerin en büyüğü olan şahadet, Allah için, vatan ve millet yolunda ölmekle
elde edilir.”¹¹

Tarihin tüm dönemlerinde hep önde tutulan bu değerle ilgili yazar da eserinde oldukça detaylı ve duygusal bir bakış açısı geliştirmiştir. Baş karakter Ahmet’in vatanperver bir subay olarak öne çıkarılması da sonradan köylüye karşı bu konuda gösterdiği ve kurgu içinde ortaya koyduğu açık tepki de bu durumu desteklemektedir:

“Yazıklar olsun, seni sevmesini bilmeyenlere; ey, gamlı ülke! Seni sevip,
senin sessiz dramın içinde gömülüp gitmekten korku çekenlere! Taşın, topra-
ğın ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir! İnsan, senin göğsünde ya
destanî bir kahramanlığa erer ya da en ilahî mizaçlı velilerin feragat ve mahvi-
yet derecesine varır.”¹²

9 Güner Tolgay, “Millet ve Vatan Sevgisi”. *Diyanet Dergisi* 15/1 (1976): 42.

10 Mehmet Akif Ersoy, Safahat, 9. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Şubat 2013), 478.

11 Tolgay, “Millet ve Vatan Sevgisi”, 43.

12 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 66.

Yazar Karaosmanoğlu'nun kitabın temel değerini oluşturan “vatan sevgisi” dışında eserin geneline bakıldığında nadir ele aldığı ve dostluğu ifade eden bir “sevgi”yi de işlediği görülmektedir. Sosyal bir varlık olan insan, bir şekilde çevresindekilerle iletişim ve ilişki kurmak zorundadır. Bunu sağlayamadığında toplumla arasına mesafeler girmesi kaçınılmazdır. Eserdeki baş karakter Ahmet, sonradan katıldığı köy ortamında büyük bir yalnızlık çektiğinden içindeki duyguları ancak kalemiyle paylaşabilmektedir. Eserin başından sonuna dek ağır basan öfke ve kızgınlığın yerini bir sevgiye bırakan iki karakter karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi Emine, diğeri ise yazarın baş karakterin dilinden “Bu, on bir- on iki yaşlarında bir çocuktur; fakat, görmeli, ne kadar ağırbaşlı, ne kadar vakarlı, ne kadar görev ve sorumluluğunu anlamış bir insandır.”¹³ diyerek tarif ettiği Hasan'dır. Askerdeyken kendisini çaresiz görüp köyüne davet eden Mehmet Ali'nin memleketinde, içinde taşıdığı bütün iyi niyetin dağılması neticesinde Ahmet'in kendisine bir dost olarak gördüğü küçük Hasan'a yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade ediyor:

“Bu çocuğa o kadar bağlandım ki bazı günler onunla beraber bulunmak için dağ tepe davarı gütmeye gidiyorum. Her ikimize yetecek nevaleyle dolu bir asker çantasını sırtıma alıp belimde koca bir su matarası, elimde bir uzun değnek, sabah erkenden yola çıkarız. Güneş kuru otlar arasında türlü türlü ışık oyunları yapar Onlar baka baka bir sürü hülyalara dalarak yürürüm.

İki yoldaş, saatlerce birbirimize hiçbir söz söylemeden yana yana doluştığımız olur. Kâh düz yol üstünde gideriz, kâh bir belden ağır ağır geçeriz. Bazen, bir derenin serinliğinde uzun uzadıya durduğumuz ve çantamızı açıp bir kır eğlencesi yapar gibi nevaemizden yediğimiz olur.”¹⁴

2. 1. 2. “Fedakârlık” Değeri

Doğu toplumlarında önemli ölçüde ön planda bulunan değerlerden biri de “fedakarlık”tır. TDK'internet sözlüğünde “özveri” olarak karşımıza çıkan bu kavram, insanın kendinden taviz vermesini de kapsar. “Başkası için bazı şeylerden vazgeçme, başkalarını kendisinden önceye koyma, öncelikle

13 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 112.

14 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 117.

kendini değil onları düşünme anlamlarına gelen fedakârlık; sevgi, saygı, bağlılık, itaatkârlık, cesaret gibi değerleri de içermektedir.”¹⁵

Yakup Kadri'nin Yaban'da işlediği kurgu içerisinde “fedakarlık” değeri de yer almaktadır. Savaşın yoğun yaşandığı günlerde ana karakter Ahmet'in, Türk askeri ile ona cephane taşıma derdindeki Türk köylüsünün verdiği mücadeleye dayanan gözlemleri bunu ortaya koymaktadır:

“Memleketin havası bu kadar trajedi ile yüklü olmasa, insan bu hale gülebilir. Lakin çıplak ayaklı, çıplak göğüslü köylüler, gülle ve kurşun taşıyan kağnıları önlerine katmış gidiyorlar. Bu kirli, pırtık yorgana sarılı şey ne? Bir top arabası... Tâ orada, o hendeğin içinde birikmiş insanlar ne yapıyorlar? Bunlar, bir manda leşini yüzmekle meşguldür. Ne için? Derisinden askere çarık olur.

Düşmanlar ise üzerimize sağlam İngiliz kundurularıyla yürüyorlar. Top arabalarını, etrafa keten bezli perdelerle örtülü Berliez kamyonları içinde bir put gibi taşıyorlar. Lakin, işte asıl bu gördüğüm şeyler için zafere inanmalıdır. Türk askeri manda leşlerinin derisinden çarık yapıp giyiyor. Türk köylüsü, top arabalarını kendi yorganına sarıp taşıyor. İşte bunun için inanmalıdır. İşittim. Eskişehir'de demiryolu raylarını söküp eriterek top kaması yapanlar varmış. Geçen gün, yakın istasyonların birinde bir trenin kömürsüz nasıl yürütüldüğünü gördüm. Tren durur durmaz hemen bütün yolcular inip etrafa dağılıyorlar, rastgeldikleri ağaç dallarını kesiyorlar ve getirip lokomotifin platformuna yığıyorlardı.”¹⁶

Milli mücadele döneminde Türk halkının nasıl bir mücadele verildiği tarih kitaplarından öğrenilmektedir. Hem savaşla hem de açlık ve yoklukla mücadele eden milletin tüm bu zor şartlarda bile kendisinden önce vatanının selametini önemseydiği de yine tarihi kayıtlardan öğrenilmektedir. Yakup Kadri'nin de eserinde bu duruma ışık tuttuğu fark ediliyor. Yukarıda Türk köylüsünün ortaya koyduğu fedakarlık üzerinde duran yazar, başka bir yerde de yine Türk askerinin hayatıyla özleştirdiği değeri şu cümlelerle ifade etmektedir: “Savaşta gördüğüm bütün o erler, gözümün önünden bir daha geçiyor; onların

15 Hatice Fırat-Ahmet Mocan, “Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâyelerde Yer Alan Değerler”. *TSA* 18/3 (Aralık 2014): 39.

16 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 97.

yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini, sonra hâki elbiseleri içinde, kâh sırtüstü kâh yüzükoyun düşüp ölüşlerini görüyorum.”¹⁷

1.Dünya Savaşı ile Sakarya Savaşı aralığındaki dönemi konu edinen Yaban'da özellikle de gençlere yönelik bir “değerler eğitimi” aktarımı söz konusu olduğunda “sevgi” ve “fedakarlık” değerlerinin öne çıktığı değerlendirilmektedir. Tarihi bir tanıklığı ifade eden eserde yukarıda belirtilen değerler dışında ne yazık ki ciddi bir aktarım görülmemektedir. Yazar Karaosmanoğlu'nun içinde bulunduğu şartların da etkisiyle duygusal ve eleştirel bir yaklaşımla bu eseri ele aldığı düşünülmektedir. Eserden izlenime göre; “Hadiselerde bazen mübalağa bazen olağanüstülük göze çarpmaktadır.”¹⁸ Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2018 için ortaöğretim öğrencilerine yönelik belirlediği “100 Temel Eser” içinde yer alan eserde gençlerin gönül dünyasını zenginleştirebilecek “değer” aktarımından ziyade “olumsuz ileti” örneklerinin daha fazla olduğunu aşağıda belirtilecektir.

3. Olumsuz Değerler

Yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı eserinin lise öğrencilerine tavsiye edilen 100 Temel Eser içerisinde olduğu daha önce ifade edilmiştir. Ülkenin geleceği olarak kabul edilen gençlerin beslendiği her türlü kültürel öğenin hem kapsamı hem de mesajı bütün toplumlar için kayda değer bir durumdur. Gençlerin zihin ve gönül dünyasını etkileyecek tüm materyallerin, eğitim sistemi üzerinden titizlikle ele alınması gerektiği önemli bir gerçekliktir. Kendi öz dinamiklerini alttan gelen nesillere aktarma hususunda oldukça hassas olan bir milletin fertleri olduğumuz da aşıkardır. Milli kültürü, örf ve ananeyi ön plana çıkaran bu yapı, eğitim sistemini de bu gerçek üzerine kurmaya çalışmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda da bu çalışmalar ara vermeksizin sürmektedir.

Eğitim sisteminin temel ayaklarından birini oluşturan “kaynak” kısmı da her yeni yılda çağın ihtiyaçlarına göre yeniden güncellenmekte ve ara sıra da olsa değişiklikler göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, her sene başında yayınladığı güncellenmiş 100 Temel Eser tavsiyeleri ile öğrencilere yönlendirme

17 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 39.

18 Ali Cançelik, “Menâkıbü'l-Kudsiyye'de İnsan, Toplum ve Mekân Algısı”, *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri(2-3-4 Mayıs 2016)*, ed. Filiz Kılıç ve Tuncay Bülbül (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Basımevi, Aralık 2016), 57-77.

yapmaktadır. Bu yönlendirmelerde temel hedef ülkenin dinamik gücünü teşkil eden öğrencilerin, kültürel beslenme alanlarında doğru tercihler yapabilmelelerini sağlamaktır. Bu çalışmada ele alınan Yaban adlı eser de 2018 yılı için orta-öğretimlerde okutulması tavsiye edilen eserlerden birisidir. Önceki yıllarda da aynı listede yer alan eserle ilgili incelememiz sonucunda ortaya çıkan veriler, bu eserin “değerler eğitimi” açısından içerdiği olumsuz iletilerin, olumlu iletilerden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Geleceğimizi teslim edeceğimiz gençleri zihni ve hissi olarak etkileyecek olan her türlü etken üzerinde durulması gerektiği düşüncesi, bize eserle ilgili analizleri ortaya koyma zorunluluğu yüklemektedir. Bu anlamda Yakup Kadri'nin Yaban adlı eserinin değerler yönüyle sorunlu olan içerikleri araştırma kapsamında ifade edilecektir.

3. 1. “Evrensel Değerler” Açısından Olumsuz İletiler

İnsan açısından “değerler” ölçeğinde akla gelen ilk değerlerden birisi olan “saygı” kavramı, tüm toplumlarca kabul gören evrensel bir değer özelliği taşımaktadır. “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram.”¹⁹Türkçe sözlükte bu anlamıyla verilen bu kavram, her insan için “olmazsa olmaz” diye tabir edilen insani özelliklerdendir. Daha ilk anlardan itibaren fertlerin, çocuklarına vermeye çalıştığı bu değer, eğitim sisteminin de temelini oluşturmaktadır. Millî kültürümüzde de “saygı” sadece insana karşı değil, tabiata, hayvanlara hatta eşyalara karşı bile gösterilmesi gereken bir değer olarak ele alınmaktadır. Yunus Emre'nin yaratılanı yaratandan ötürü hoş görme düsturu bu bakış açısının en açık ifadesidir. Bu realite açık bir şekilde ortadayken Yakup Kadri'nin romanı olan Yaban'da neredeyse en fazla olumsuz iletinin verildiği bir değer olarak yansıtılmaktadır. Daha kitabın başlarında kendi “insan” tasavvuru ortaya koyan yazarın şu ifadeleri bunu net bir şekilde göstermektedir:

“Biliyordum ki toprak katı ve tabiat zalimdir ve insan cinsi bozuk bir hayvandan başka bir şey değildir. Biliyordum ki insan hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanıdır. Evet, bilhassa en az sevimli olanıdır.”²⁰

19 TDK/www.tdk.gov.tr, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

20 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 18.

Aynı cümlelerin ardından gelen şu ifadeler de yazarın sorunlu ve sakıncalı “saygı” tasavvurunu yansıtmaktadır:

“İnsan içgüdüğü ise bozuktur. Onun için doğruyu eğriden, çirkin güzelden, faydalıyı faydasızdan ayırmasını bilmez ve akıl denilen bir cehennem aletinin hükmü altında gülünç, kaba, sersem ve patavatsız kıvrırır durur. Gene onun için hareketleri aksaktır, sesi ahenksizdir, neşesi yavan ve iğretidir.”²¹

Nasıl bir ruh hali içerisinde olduğu kestirilemeyen yazarın aynı sayfa sonuna doğru kurduğu: “Ne terbiye görmemiş, ne galiz, ne iğrenç, ne çirkin bir varlık sürüsü...” (Karaosmanoğlu, 2018, 18) diye tarif ettiği köylüler hakkındaki bakış açısı konunun “saygı” değeri açısından taşıdığı sorunlu yanı ortaya koymaktadır.

İçinde bulunduğu buhranı eseri üzerinden dışa vurduğunu düşündüğümüz yazar Karaosmanoğlu'nun baş karakter Ahmet'in bakış açısıyla sunduğu “köylü” profili de önemli ölçüde mahzurludur. Çalışmanın önceki kısımlarında Türk köylüsünün fedakarlığına vurgu yapan yazarın, sonrasında ortaya koyduğu hakaretâmiz tavır ve rencide edici manzara, büyük bir tezadı yansıtmaktadır. Okuyucu için olumsuz ileti özelliği taşıyacak olan cümleler, bu tezadı tüm açıklığıyla belirtmektedir:

“Bunlar, henüz bir sosyal yaratık haline bile girmemiştir. Tâ yontulmamış taş devrindeki insanlar gibi yaşıyorlar. O vakitler de kabilenin en güçlüsü, elinde bir ağaç baltayla sizin üstünüze yürür, ağzınızdan lokmanızı, ininizden karınızı alıp götürürdü ve bu herkese tabî olaylar gibi sakınılmaz önlenmez görünürdü.”²²

Köylüye yönelik kullanılan rencide edici dilin, kitabın başından sonuna dek süren “hakim ve tepeden bakmacı” bakış açısından vazgeçilmediğini göstermektedir. Yazarın rencide edici üslubu kurguda konu edilen tüm tarafları kapsamaktadır. İnsana, köylüye, tabiata derken bu kez de “kadın” a yönelik ötekileştirici ifadelerin yer aldığı şu cümlelerle karşılaşılmaktadır:

21 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 18.

22 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 72.

“Zira sevildiğini hisseden kadın kadar çekilmez bir şey yoktur. Kadının gerçekte, namert ve kancık olan tabiatı, öyle bir safhada, adeta öldürücü bir mahiyet alır. Yabanî kedilikten, zehirli yılanlığa geçer ve gitgide hayalimizin ölçemeyeceği kadar derin, nihayetsiz ve tuzlu kötülük denizinde, gülerek çı- rılçılıplak yüzmeye başlar.”²³

Düşünce sistemimizde sadece insana değil tüm varlıklara karşı “saygı”- duyma özelliğine haiz bir medeniyet olduğumuz mantığı yukarıda ele alın- mıştı. İnsana yönelik öfkesini cümlelerine yansıtan yazar, yine aynı kızgınlıkla tabiata yönelik de kınayıcı bir üslubu tercih etmektedir. Bunu şu ifadelerinde görmek mümkündür:

“Ve tepeler... Ve tepeler, birer urdur. Ve bütün ufkun çerçevelediği alem, ancak bu ıstırap manzarası ile canlı görünür. Boş ve lüzumsuz feza için- de, hiçbir kuşun geçtiğini görmedim.”²⁴

Eserin genel çerçevesinden küçük kesitlerle gösterdiğimiz örnekler dı- şında yazarın, Ahmet karakteri üzerinden sunduğu “aydın” tipinin, halka te- peden bakmacı duruşunun sorunlu bir bakış olduğu fark edilmektedir. Bu bakış açısı kitabın başından sonuna kadar kendini göstermektedir. Yazarın eserin kurgusunda yaşadığı kafa karışıklığı ifadelerinde yer yer de olsa fark edilmektedir. Bir yandan birlikte olmaya mecbur olduğu insanlar, diğer yanda bu insanlara karşı beslediği olumsuz duygular arasında kalan yazarın şu cüm- leleri bu durumu ortaya koymaktadır:

“Bu çirkin ve bakımsız tabiat köşesinde, bu kaba saba insan kümesinin bana, adeta saygıya yakın bir duygu verışı nedendir? Bu insanlar, her gün hiçe saydığım, hor gördüğüm, hatta bazen de tiksindiğim kimseler değil midir? Fakat, işte uzaktan nasıl çalıştıklarını seyrederken bana her biri büyük olayın kahramanı gibi gözüküyor.”²⁵

Eserin evrensel değerler yönüyle verdiği olumsuz iletiler dışında, kültü- rel yapımızda öne çıkan dinî ve ahlâkî değerler noktasında da ciddi problemler

23 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 45.

24 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 29.

25 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 88.

barındığı görülmektedir. Bunu ayrıca bir başlık altında incelemenin sorunun teşhisi açısından daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır.

3. 1. 2. “*Dinî ve Ahlakî*” Değerler Açısından Olumsuz İletiler

Toplumsal yapısı yönüyle “din ve ahlak”ı hep önde tutan bir medeniyete sahip olan Türk milleti, bu kavramları her zaman “kutsal” değerler olarak ele almıştır. Hayat standartlarını dinin ortaya koyduğu kurallara göre belirleyen bir kültürel yapımızın olduğu bir hakikattir. Bu yapı içinde Kılıç’ın da ifade ettiği gibi: “Bir kültür içinde yaşayan insanın anlam dünyası, büyük çapta kültürel anlam kodlarınca şekillenmektedir.”²⁶ Bu düşüncesini ardından gelen ayrıntılarla izah eden Kılıç, “din” faktörünün kültür üzerindeki etkisini daha da net ifade etmektedir:

“Belli bir kültüre ayırt edici hâkim rengini veren dindir. Dolayısıyla sadece tarih, edebiyat, musiki ve estetik gibi faaliyet alanlarını değil, sosyal âdet, gelenek ve görenekleri, sosyal kurumları, miras olarak devralınan kültür eserlerini ve değerleri tam olarak anlayabilmek büyük ölçüde dinin anlaşılmasıyla mümkün hale gelir. Dine yer vermeyen bir öğretim programı içinde yetişen bir insanın içinde doğduğu kültürü anlayabilmesi mümkün olmayacağı için o kültüre mensubiyet duygusuna sahip olabilmesi de oldukça şüpheli hale gelecektir.”²⁷

Kültüre mensubiyetin gerekliliklerinden olan din kadar etkin bir unsur da yine ondan ayrı tutulamayan “ahlak” kavramıdır. Birbirini tamamlayan bu iki kavramı, birbirilerinden bağımsız düşünmek mümkün olmayacaktır. Akdoğan’ın “ahlak”a bakış yönüyle ifade ettiği şu cümleler söylemek istediklerimizi detaylandırmaktadır:

“Farklı şekillerde olmakla beraber her toplumun kendine ait bir yaşam şekli söz konusudur. Bir başka ifadeyle, her toplum kendine ait bir değerler sistemine bağlı olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu değerler, toplumsal yapının işleyişinde önemli bir yere sahiptirler. Bu anlamda toplumsal yapının hemen her alanında ahlaki değerler bir şekilde görünmektedirler. Öyle ki sos-

26 Recep Kılıç, “Din Öğretimini Temellendirme Problemi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/3 (Nisan 1999): 212.

27 Kılıç, “Din Öğretimini Temellendirme Problemi”, 212.

yal hayatta, ekonomiden siyasete, aile yaşamından insani ilişkilere hemen her alanda ahlak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.”²⁸

Bu realite göstermektedir ki “din ve ahlak” değerler eğitiminin en önemli parçalarını teşkil etmektedir. Bu yüzden de “değerler” yönüyle ele aldığımız Yaban’da, “dinî ve ahlakî değerler” başlığını oluşturma ihtiyacı hissedilmiştir. Üst başlıklarda daha evrensel değerler üzerinden yaptığımız çıkarımların özellikle “dinî” açıdan barındırdığı olumsuz iletilere eserden alıntılanan şu cümleler örnek gösterilebilir:

“Kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu köylüler tarlalarından evlerine dönerlerken dibine oturduğum söğüt ağacının dallarından bütün hülyalar ürkererek kaçıyor. Çetin çalışmaları esnasında, balçıklaşan bu insanlar, küme küme, ikişer üçer, teker teker, kerpiçten yuvalarına dönerlerken ben kendimi kendi köşemde her zamandan daha garip, daha anlayışsız, daha manasız, daha faydasız bulurum.

Bu manzara, Nuh’tan önceki ilk insan kümelerinin manzarasıdır. Lakin, bu akşam gökten ne ceza, ne mükafat şeklinde hiçbir belirti görünmeyecek. Her geceki mutat karanlık çökecek ve Zeynep Kadın kızlarıyla gelininin pişirdiği bir kap yemeği, kirli bir tepsi içinde, benim odamın kapısından içeri bırakacak.”²⁹

Yazarın, kurgu içerisinde geliştirdiği tepeden bakmacı tavrın yanı sıra, dinî değerlere yönelik “ciddiye almama/önemsememe” tarzı, okuyucuya yansiyacak olumsuz ileti olarak kabul edilebilir. Din ve ahlak kavramlarını birbiriyle örtüştüren İslamî ölçü, hayatın tüm alanlarını bu iki kavram üzerinden dizayn etmektedir. Dinin de etkisi ile ortaya çıkan ve “yazıya dökülmemiş kurallar bütünü” diyebileceğimiz ahlakî disiplin, Türk milleti nezdinde yazılı kurallar kadar etkinlik gösterebilmektedir. Kelime olarak ahlak: “*Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları*”³⁰ olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, ahlakın “fertlerin iradi hareketleriyle ilgilenen bir alan”

28 Ali Akdoğan, “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam”. *EKEV Akademi Dergisi Sayı: 18* (Kış 2004): 180.

29 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 69-70.

30 TDK/www.tdk.gov.tr, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

olduğuna da dikkat çekmemiz gerekir. Sahip olduğumuz kültürel yapı içerisinde “ahlak” kavramının en çok kullanıldığı alan hiç şüphesiz ki eğitimidir.

Eğitimin birçok yönü olduğu herkesin malumudur. Toplumlar, hem gelecek endişesi hem de fitri özellikleri nedeniyle kendisini oluşturan bireylerin eğitimiyle yakından ilgilenmektedir. Yaşadığımız çağda eğitim mekanizmasının temelini de elbette ki okullar oluşturmaktadır. Bireylerin ailede başlayan eğitim serüveni belli bir yaştan sonra okullar nezdinde devam eder. Tüm eğitim sistemlerinde okullar, pozitif bilimlerin öğretimi dışında manevi ve ahlaki eğitimden de sorumludurlar. Dünyadaki eğitim sistemlerinin tamamında karakter eğitimi ile ilgili bir planlama da söz konusudur. Herkes için genel bir kanıdır ki;

“Her toplum sahip olduğu değerleri, bu değerlerin taşıyıcıları olan kültürün öğelerini gelecek nesillere vermek, benimsetmek ister. Bunu eğitim öğretim yoluyla büyük oranda okullarda yapar. Okullar tek başına bir insanı ahlaklı veya ahlaksız kılma iddiasında olamaz. Çocuğun içine doğduğu ailesi, çevresi, arkadaş grupları, kitle iletişim kaynakları ve diğer birçok faktör bu konuda etkili olabilir. Ne var ki okulun sahip olduğu sorumluluk da hafife alınamaz. Çünkü çocuğun gelişim çağında geçirdiği vaktin büyük bir bölümü okulda geçmektedir.”³¹

Zira bu topraklar üzerinde yaşayan her birey için eğitimdeki öncelik “ahlaklı bireyler” yetiştirmektir. Her ne kadar zaman içerisinde bu düstur ör-selenmiş olsa da genel bakış açısı güncelliğini korumaktadır. Bu çalışmanın öncelikle olduğu, “özellikle de gençlere sağlıklı bilgi aktarımı” mantığı gereği de bireylerin eğitim hayatında etkili olan yazılı kaynakların gerekli yetkinliğe sahip olması önem arz etmektedir.

Değerler Eğitimi açısından ele alınan Yaban’da evrensel değerler ve dinî değerler dışında ahlakî değerler konusundan da dikkat çekici olumsuz iletiler fark edilmektedir. Nesillerin kültürel ölçülere göre yetiştirilmesinde toplumun titizlikle ele aldığı “mahremiyet” ölçüsünün eserdeki bazı ifadelerle yıpratıldığı açık biçimde görülmektedir. Farklı kültürlerde bir sorun teşkil etmeyeceği düşünülse bile milli kültürümüz nezdinde öncelikli değerler olarak görülen bu

31 Safiye Kesgin, “Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011): 210.

olgulara yönelik kusurlar, herkes tarafından önemsenmektedir. Kitabın tavsiye edildiği ortaöğretim öğrencilerinin yaş düzeyi düşünülduğünde bu farkındalık daha artmaktadır. Sağlıklı ve başarılı bir zihin inşası amacıyla tezatlık oluşturan cümleler, hem yazarın hem eserin hanesine eksi olarak kaydedilebilir. Aşağıda yapacağımız alıntılar, eserdeki başlıca verilen “olumsuz iletiler” içerisinde yer almaktadır:

“Kuşlar nasıl sevişir? Kediler nasıl sevişir? Biliyorum. Lakin, bu köy halkının nasıl seviştiklerini tahmin edemiyorum. Bizim gibi göz göze bakışır-lar mı? El ele tutuşurlar mı? Dudak dudağa gelirler mi? Okşayışları nasıldır? Kalbin, bir süt çanağı gibi kabarıp taşıdığı dakikada, ağızlarından çıkan sesin anlamı ve ahengi nedir?”³²

Mahremiyeti gözetmeksizin kurulan bu cümlelerin dışında yine farklı bir yerde de hem sevgi ve saygı değerini hem de mahremiyeti rencide edici şu cümleler de eserde yer almaktadır:

“Ben yerken, çalışırken veya kahvemi içerken, onun ayakta beklemesini hoş görürdüm. Alafranga âşıktaşlığa mahsus öpme ve okşamaların hiçbirini ona göstermemekle beraber, ara sıra bir iri Van kedisi gibi onunla oynaşmaktan haz alırdım. Van kedisinden ne farkı var? O da bir Van kedisi gibi haşmetli ve ahenk-tar değil mi? Tabiata onun kadar yakın bulunmuyor mu? Ona da Van kedisi gibi tabiatın canlı bir süsü denilemez mi? Emine’em, o da bir Van kedisinden daha akıllı değildir. Bunun konuşmasının öbürünün miyavlamasından farkı ne?”³³

SONUÇ

Yazılı kaynaklar açısından yozlaşma sürecimizin son yüzyılda daha da hızlandığını başucu eserlerimizin içeriklerinden anlamamız mümkündür. Sözlü geleneği zengin bir medeniyetin mirasçıları olarak hızlı bir değişim geçirdiğimiz söylenebilir. Bu değişim sadece teknolojik açıdan değil sosyokültürel açıdan da kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. Kültürel alandaki farklılaşmanın izleri sürüldüğünde bunun Osmanlı’nın son dönemlerine kadar gittiği görülmektedir. Tanzimat’la birlikte batılı anlamda bir dönüşümün gerçekleşti-

32 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 29.

33 Karaosmanoğlu, *Yaban*, 29.

ğini hem dönemin düşünürlerinin ifadelerin hem de ortaya koydukları eserlerin içerikleri göz önüne sermektedir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen sürede kendini hissettiren bu değişim dalgası Cumhuriyet dönemi ile birlikte edebi alanda zirve yapmıştır. İşte böyle bir dönemde edebiyat dünyamızda yer edinmeye başlayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'da bu "batılı" anlamda dönüşümden etkilenmiştir. Bu çalışmanın içeriğinde de görüldüğü üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2018 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser'den birisi olan Yaban'ın barındırdığı olumsuz iletilerdeki fazlalık göz ardı edilmiştir. 100 Temel Eser uygulaması bu çalışmanın yapıldığı süreç içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Lakin etkisi ve önemi hala devam etmektedir. Geleceğimizi teslim edeceğimiz gençlerimize (lise öğrencileri) tavsiye edilen kitapların çok yönlü incelemeden geçirilmediği ve "değerler eğitimi" yaklaşımları yönüyle ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Bizim burada sadece bir eseri baz alarak yaptığımız değerlendirmenin diğer 99 eser için de uygulanması gerektiği ifade edilebilir. Yukarıda detaylarıyla ortaya konulan kitabın tahlili ve değerler eğitimi yönüyle değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan tabloyu şu şekilde ortaya koymak daha doğru olacaktır:

1. Yaban, Türk edebiyatı açısından oldukça önemli bir eserdir.
2. Yakup Kadri, bu kitapta sadece bir edebi kurguyu değil, ülkemiz açısından zorlu geçen bir dönemi anlatmaktadır.
3. Yaban, sadece "edebi değeri" yönüyle değil, "tarihe tanıklık" yönüyle ele alınmalıdır.
4. Yazar Karaosmanoğlu, Milli Mücadele'ye bizzat katkı sunmuş birisidir. Yaban da bu katkının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
5. Yaban'da yazar Yakup Kadri, değerler eğitimi açısından birkaç olumlu ileti yapmakla birlikte çok daha fazla olumsuz ileti yansıtmaktadır.
6. Yazarın "Anadolu köyü" ve "köylü" profili kurgu içinde bir gözlemi yansıtmakla birlikte, "değerler" açısından sakıncalıdır.
7. Yaban'da baş kahraman Ahmet üzerinden gösterilen "tepeden bakmacı aydın" tipi, değerler açısından beslenmesi gereken genç zihinler ve tüm okuyucular için birçok rencide edici yön barındırmaktadır.

8. Yıllardan beri “100 Temel Eser” içerisinde sayılarak MEB tarafından ortaöğretim öğrencilerine tavsiye edilen eserin, “değerler eğitimi” yaklaşımları doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesi ve gerekirse “tavsiye” kısmından geri çekilmesi daha doğru bir yol olarak görülmektedir.

Hızla gelişen ve değişen dünya düzeninde oyun kurucu olma hedefindeki ülkeler, nesillerinin maddi zenginliğini hedefledikleri gibi onları ruhen besleyecek ve büyütecek manevi gereksinimlerini de karşılamak zorundadır. “Değerler Eğitimi” yaklaşımı da son yüzyılda bu nedenle ortaya çıkan bir sistemdir. Madde karşısında manen ve ruhen ciddi bir kayıp yaşayan milletler, ahlaki disiplinlerini “değerler” üzerinden yeniden planlama telaşındadır. Bir yandan teknolojik devrimleri kovalayan bu toplumlar, geç de olsa eksik ruhların ihtiyacı olan manevi alanları keşfetmişlerdir. Böylesine hızlı bir değişkenlikle dönen dünyada, bizler de aynı kaygıları taşımalı ve öz değerlerimizle aramızda her geçen gün açılan mesafeyi bir an evvel kapatma yoluna gitmeliyiz. Batı’nın ve gelişmiş devletlerin çok geç fark ettiği bu gerçeği, biz daha büyük kayıplar vermeden fark etmek zorundayız. Bir eser üzerinde yapılan çalışmanın merakı, edebi tecrübesiyle kültüre katkı sunmuş bir yazarın değil; değerden yoksun yahut değerleri alt üst eden anlayışın farkına vardırmayı sağlamaktır. Burada aslı hedef, özellikle de gençlere yönelik özendirmelerde daha seçici olunması gerektiğini ortaya koymak ve gelecek inşası hususunda daha titiz davranılması gerektiğini göz önüne sererek “insanlık” için bir adım atmaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Mehmet Zeki. “Okulda Değerler Eğitimi”. *Eğitime Bakış Dergisi* 6/18 (2010): 16-19.
- Akdoğan, Ali. “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlağa Olan İhtiyaç ve İslam”. *EKEV Akademi Dergisi* 18 (Kış 2004): 179-194.
- Cançelik, Ali. “Menâkıbü’l-Kudsıyye’de İnsan, Toplum ve Mekân Algısı”. II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri(2-3-4 Mayıs 2016), ed. Filiz Kılıç ve Tuncay Bülbül. 57-77. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaşî Veli Basımevi, Aralık 2016.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Şubat 2013.
- Firat, Hatice - Mocan, Ahmet. “Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâyelerde Yer Alan Değerler”. *TSA* 18/3 (Aralık 2014): 25-49.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Yaban*. 84. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. 2018.
- Kenan, Seyfi. “Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi”. *Eğitim Bilimleri Dergisi* 9/1 (Kış 2009): 259-265.

Kesgin, Safiye. "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011): 209-238.

Kılıç, Recep. "Din Öğretimini Temellendirme Problemi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/3 (Nisan 1999): 205-213.

Meydan, Hasan. "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri Ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014): 93-108.

Okay, M. Orhan-Kahraman, Âlim. "Roman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 160-164. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Tolgay, Güner. "Millet ve Vatan Sevgisi". *Diyanet Dergisi* 15/1 (1976): 41-50.

TDK/www.tdk.gov.tr. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". 17.02.2019. <http://sozluk.gov.tr/>.

